

A 2022-es népszámlálás élveszületési adatai

Betekintő

A gyermekvállalási hajlandóságra vonatkozó ismereteink szempontjából különösen fontos szerepet játszanak a népszámlálási adatok. Szemben a valóságot csak feltételesen tükröző teljes termékenységi arányszámmal – amely azt mutatja, hogy egy nő az adott év termékenységi viszonyai mellett élete során átlagosan hány gyermeket szülne –, a censusadatok lehetővé teszik a valós fertilitási értékek kiszámítását, beleértve a befejezett termékenységet is, amely egy adott női évjárat végleges (a termékenységi életciklus végéig szült) átlagos gyermekszámát mutatja. A népszámlálási statisztikák másik nagy jelentősége, hogy az adatok – a reprezentatív felmérésektől eltérően – a hazai népesség, illetve esetünkben a termékeny korú női népesség egészéről képet adnak. Az alábbi tanulmány fő célja a különböző életkori, végzettségi, gazdasági aktivitási, valamint családi állapot és településtípus szerinti csoportokba tartozó nők termékenységi sajátosságainak összehasonlítása a 2022-es népszámlálási adatbázis adatai keretében belül, aminek eredményeként képet kaphatunk az említett társadalmi jellemzők és a gyermekvállalási hajlandóság kapcsolatáról. (A hiányosságok között kell említenünk, hogy az adatbázis olyan releváns mutatók esetében, mint az etnikai és felekezeti hovatartozás, nem teszi lehetővé az élveszületési statisztikákkal való kombinációt.) A tanulmányban ezenkívül – kiegészítő jelleggel – a különféle élveszületési mutatók (teljes és befejezett termékenység, az anyáknak az első gyermek születésekor betöltött életkora, a különböző korcsoportokba tartozó nők élveszületés-szám szerinti megoszlása) 1960-tól napjainkig tartó alakulását is áttekintjük, részben a korábbi népszámlálási statisztikák, részben a KSH egyéb népmozgalmi adatai alapján.

A 2022-es népszámlálási adatbázis jellemzői

A KSH népszámlálási honlapján 2023 szeptember 6-án érhető el a 2022-es census végleges eredményei. Az adatbázison belül – *A 15 éves és idősebb népesség családi állapota és termékenysége vármegyeenként, településtípusonként* címen – külön blokkban (ún. adatkörben) tekinthetők meg az országos és a vármegyei termékenységi statisztikák, lehetővé téve ezeknek az anyák (ötéves intervallumokban megadott) életkora, családi állapota, lakóhelyének településtípusa, legmagasabb befejezett iskolai végzettsége, valamint gazdasági aktivitása szerinti szűrését. Az adatbázis a két előző (2001-es és 2011-es) népszámlálásig visszamenően engedi a lekért adatok időbeli összehasonlítását.

A mostani adatbázis számos tekintetben eltér az eddigi népszámlálási összegzésektől. Pozitív változás, hogy amíg a KSH eddig maga csoportosította és publikálta a népszámlálási adatokat, addig a felhasználó most már tetszés szerint elvégezheti ezeket a műveleteket. Például az adatközlések

eddig külön-külön tartalmazták az élveszületések számának a nők végzettségi szintje, illetve családi állapota szerinti bontását, jelenleg viszont az elemző együttesen, kombinált alcsoportokba rendezve is lekérheti ezeket az adathalmazokat.

Ugyanakkor a korábbi népszámlálási adatkínálat-hoz képest hátrány, hogy több olyan társadalmi jellemző, amelyet korábban a termékenységi adatokkal összekapcsolva közzétett a KSH, a jelenlegi adatkörben már nem található. Ezek között vannak speciális, inkább csak kutatók számára érdekes adatok – például az első gyermek születésekor betöltött életkor, vagy a házastársi/élettársi kapcsolat kezdetétől eltelt évek száma –, s vannak olyan „klasszikus” jellemzők is, mint a vallási és etnikai hovatartozás. Mivel a gyermekvállalási hajlandóság esetében – különös tekintettel a hazai cigányság átlag feletti termékenységére (KSH – Népszámlálás 2011; Bocz–Antal, 2020; Szabó–Spéder, 2022) – a nemzetiségi hovatartozás meghatározó tényező,

az etnikai csoportok fertilitási statisztikáinak a hiánya lényegi információvesztést jelent a korábbi népszámlálási adatközlésekhez képest (még a nemzetiségi kérdésre vonatkozó válaszmegtagadás példátlanul magas arányának ismeretében is), főleg annak tükrében, hogy az adatbázis szabadabb technikai kezelhetősége lehetővé tette volna az etnikai jellemzők kombinált vizsgálatát. Információhiányt jelent az is, hogy a családi állapotra vonatkozó adatok csak a négy hagyományos kategóriába tartozók, konkrétan a nőtlenek/hajadonok, házasok, özvegyek és elváltak létszámadatait tartalmazzák, az élettársi kapcsolatban

A tanulmány céljai és módszerei

A censusadatok alapján a gyermekvállalási hajlandóság mutatóját csak az elveszületési számuk szerint csoportosított nők létszámarányaiból lehet levezetni. Jelen tanulmány célja, hogy a 2022-es, és részben a 2011-es népszámlálási adatbázis segítségével

1. leíró jelleggel, visszamenőlegesen is bemutassa ezeknek az arányoknak az alakulását;
2. ugyancsak leíró jelleggel bemutassa az egyes társadalmi csoportok gyermekvállalási hajlandóságának a jellemzőit (itt már csak a 2022-es censusadatok esetében);
3. az említett szociológiai csoportok vonatkozásában feltárja a társadalmi változók és a gyermekvállalási hajlandóság közötti esetleges kapcsolatokat. Először is tisztázzuk a gyermekvállalási hajlandóság itt alkalmazott fogalmát! Tanulmányomban az elmúlt évtizedekben és jelenleg is normatívnak nevezhető – lényegében a reprodukciós szinttel egybeeső – kétgyermekes mintát (Spéder–Kapitány, 2007; Kopp Mária Intézet, 2019) tekintem viszonyítási alapnak, vagyis az adott csoport gyermekvállalási hajlandóságának irányát és mértékét az ettől való eltérés szerint határoztam meg. Esetünkben tehát a negatív eltérés fogalma a 0 és 1, a pozitív eltérése pedig a 3 vagy több elveszületé-

si számú nem, noha a társadalmi valóság tükrében – például a különféle együttélési formák és a gyermekvállalás kapcsolatának feltárhatósága érdekében – ez indokolt lenne.¹ Amit azonban a leginkább hiányolhatunk, az az egyes női csoportokra vonatkozó elveszületések száma, aminek híján sem a korcsoportos, sem a befejezett termékenységet nem számítható ki, csupán azt látjuk, hogy milyen arányban oszlik meg az elveszületési számok szerint a nők aránya. (A 2022-es adatbázisban az 5 vagy annál több elveszületés a legmagasabb értékkategória.)

si számmal – a jelenlegi halandósági mutatók ismeretében úgy is mondhatnánk, hogy a gyermektelen és egygyermekes, illetve többgyermekes modellel² – írható le.

Vizsgálódásaink két legfontosabb, állandóan jelenlévő adattípusa az elveszületés-szám és az anya életkora. A 2022-es népszámlálási adatbázis az elveszületések számának hat kategóriáját adja meg, mivel azonban a censusadatok szerint az öt vagy annál több elveszületéssel bíró nők aránya csupán 1,4%, a három legmagasabb kategóriát összevontam, négy csoportra (0, 1, 2, 3 vagy több elveszületés) bontva az érintett női népességet. A társadalmi jellemzők és a gyermekvállalási hajlandóság kapcsolatának elemzésekor azonban – az említett viszonyítási szempont miatt – már csak a 0–1 és a 3 vagy több elveszületéssel jellemezhető nőkre, illetve külön a gyermektelenekre korlátozom a vizsgálódást; utóbbiak esetében ez azért szükséges, mert bár egy adott női csoportban a 0–1 elveszületéssel bírók alacsonyabb számaránya a csoport magasabb termékenységeire utal, a gyermektelenek (rejtett) aránytöbblete adott esetben alacsonyabb fertilitást is eredményezhet.³ Összegezve a leírtakat: ha egy adott társadalmi csoportban a 0–1, valamint ezen belül a gyermek-

¹A 2011-es népszámlálási adatbázisban az élettársi kapcsolat a négy hagyományos családstatus alcsoportjaként szerepel, nyolc alcsoportot hozva ezzel létre (a házastársuktól külön élő, de élettársi viszonyt nem létesített házasok adták a kilencediket). Ugyanakkor az élettársi viszonyban élőknek 2011-ben sem publikálták a termékenységi mutatóit

²Ennek megfelelően ezeket a jelzőket a tanulmányban – stilisztikai okból – az említett elveszületési csoportok szinonimáiként használom

³Ugyanígy a 3 vagy több elveszületéssel bíró nőkkel is megtörténhet, hogy nagyobb, például az országos átlagot felülmúló csoportbéli számarányuk – a magasabb elveszületési számú nők átlag alatti aránya esetén – végül nem eredményez a csoportban átlag fölötti termékenységet. Így a 3 vagy több elveszületési számúak magasabb aránya esetén is csupán valószínűsítjük, hogy ez (a csoport egészét tekintve) a nagyobb gyermekvállalási kedv egyik indikátora

telen csoport megoszlási aránya kisebb a vonatkozó országos átlagértékeknél – ami alatt természetesen minden esetben az adott női korcsoportra és elveszületési szegmensre vonatkozó országos átlagot kell érteni –, akkor azt az átlag feletti, ha pedig a megoszlási arányok nagyobbak, akkor az átlag alatti gyermekvállalási hajlandóság jeleként kell értelmezni. A 3 vagy annál több elveszületési számú csoportra értelemszerűen ennek ellenkezője érvényes. Amennyiben viszont a 0–1 és a 3 vagy több elveszületési számú csoport megoszlási arányszámai az országos átlagértékeknél egyaránt nagyobbak, vagy egyaránt kisebbek (magyarán a különbségek azonos előjelűek), a keresett kapcsolat inkohérens, és nem vehető figyelembe. Ugyancsak inkohérens áll fent, ha a 0 és a 0–1 elveszületéssel bíró csoport esetében különböző előjelű az eltérés.

Ami az életkort illeti, a kapcsolatok vizsgálatakor külön kell választani a termékenykorú és a termékenységi életciklusukat már lezárt, végleges gyermekszámukat már elért nőket, ugyanis a gyermekvállalási hajlandóság elvileg csak az utóbbiak esetében mérhető a normatívnak tekintett gyermekszámhoz. Ettől függetlenül a nők elveszületési szám szerinti megoszlása a 15–49 éves nők esetében is fontos indikátornak tekinthető. (Ez szinkronban áll a KSH korábbi népszámlálási adatbázisainak tartalmával, amelyekben külön megtalálhatók ennek a csoportnak az elveszületési adatai.) Figyelembe véve azonban a gyermekvállalási kor (vagyis az első gyermek születésekor betöltött anyai átlagéletkor), valamint a családi állapot tekintetében releváns első házasságkötési kor kitolódását – 2022-ben az előbbi 29, a második 30 év volt (KSH STADAT) –, a termékenykorú nőknél két különböző, az említett fordulópontok szerint tagolt korcsoportra, 15–29 és 30–49 évekre bontva vizsgálom a társadalmi jellemzők, valamint a gyermekvállalási hajlandóság kapcsolatát, míg a harmadik vizsgálati korcsoportot az 50 éves és annál idősebb női korcsoport adja.⁴ A vizsgált változók és attribútumai az alábbi táblázatban láthatók.

1. táblázat: A gyermekvállalási hajlandóság tekintetében vizsgált társadalmi jellemzők és attribútumai a 15–49 éves nők körében

Társadalmi jellemző	Társadalmi jellemző attribútumai
Településtípusok	főváros; megyei jogú városok; egyéb városok; községek
Családi állapot	hajadonok; férjezettek özvegyek;
Iskolai végzettség	általános iskola 8. évfolyam alatt; általános iskola 8. évfolyam; szakiskola érettségi nélkül; érettségi; egyetemi/főiskolai diploma
Gazdasági aktivitás	foglalkoztatottak; munkanélküliek; ellátásban részesülő inaktívak; eltartottak

A gyermektelenek legnépesebb szegmense, a nappali tagozatos diákság a termékenységi adatkörben nem szerepel önállóan, csak az eltartottak csoportjának részeként. Megfelelő életkori bontás esetén azonban a valósághoz közelítő képet kaphatunk róluk, ugyanis 30 éves kor alatt az eltartott felnőtt nők 76%-a, 25 év alatt 82%-a, 20 év alatt pedig 88%-a nappali tagozatos diák (KSH – Népszámlálás 2022).

Meg kell még említeni az ún. „valaha házas” (ever married) nők kategóriáját is, amely a férjezettek, özvegyek és elváltak közös megnevezése, akiket korábbi – akár a termékenységi életciklusuk egészét lefedő – házas státuszuk miatt közös csoportként is kezelhetünk. Ez a megközelítés főleg az említettek adatainak a hasonlósága esetén bizonyulhat hasznos értelmezési keretnek.

Egyes társadalmi csoportoknál viszont eleve ki kell zárni a gyermekvállalási hajlandósággal fennálló, valós kapcsolat lehetőségét. Mindenekelőtt látnunk kell, hogy a befejezett termékenységi statisztikák 35 életévnyi demográfiai magatartásnak a végeredményét számszerűsítik, miközben az egyén szociológiai helyzetét csak a népszámlálás időpontjára vonatkozóan ismerjük, de ugyanez a

⁴Bár gyermekvállalási kedv tekintetében – figyelembe véve a termékenység 20. századi változásait – az 50 éves és idősebb női csoport sem tekinthető homogénnek, mivel a célunk nem a múltbéli trendek beazonosítása, a befejezett termékenységgel bíró nők esetében eltekintettem a további életszakaszokra történő felbontástól.

probléma a termékenykorúaknál is fennáll. Nem tudjuk például, hogy egy elvált nő nem házasként vagy hajadonként, egy város lakó pedig nem falusi lakosként szülte-e meg annak idején a gyermekét. Bár ez egy általános bizonytalansági tényező (minél idősebb személyről beszélünk, annál inkább), néhány kategória esetében, mint például az özvegyek és nyugdíjasok – figyelembe véve, hogy döntő többségüknél ez a státus a gyermekvállalási kor utáni életszakaszhoz köthető –, joggal minősíthetjük irrelevánsnak az adott társadalmi csoport és a gyermekvállalás közötti kapcsolatot. Az irreleváns kapcsolatoknak lehetnek más okai is; általában akkor beszélhetünk ilyenről, ha

- jelentős az esélye annak, hogy az adatkitöltő

a gyermekvállalás és a népszámlálás idején különböző társadalmi csoportokhoz tartozott (családi állapot kategóriában az özvegyek, gazdasági aktivitás tekintetében a nyugdíjasok);

- fordított oksági kapcsolat valószínűsége áll fent, vagyis a gyermekvállalás ténye határozza meg az adott társadalmi csoporthoz tartozást (családi állapot kategóriában a fiatal, 15–19 éves házasságok,⁵ gazdasági aktivitási csoportokban a gyermekgondozási ellátásban részesülők);

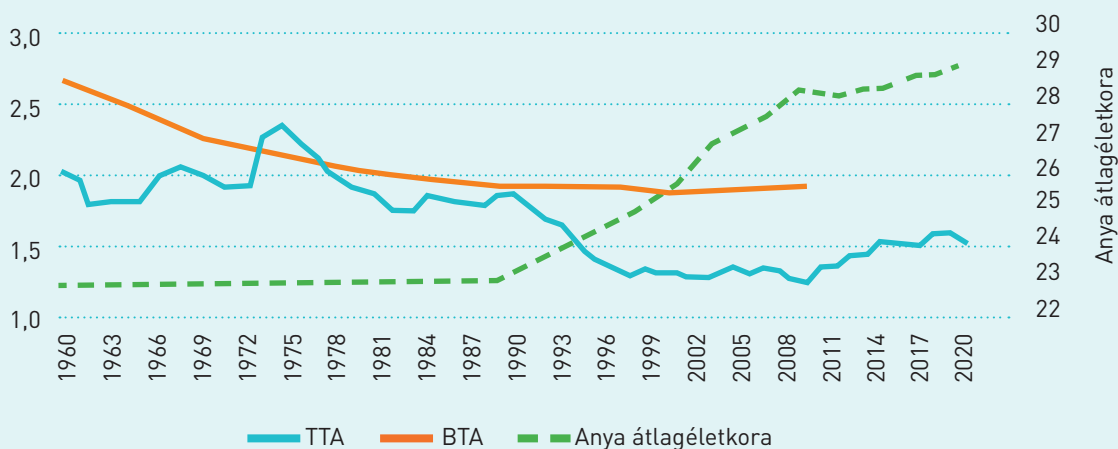
- inkoherenciát tapasztalunk: a 0–1 és a 3 vagy annál több elveszületés-számú nők csoportarányának az országos átlagtól való eltérése azonos irányú, a 0 és az 1 elveszületési csoport esetében pedig különböző.

Az elveszületési értékek időbeli alakulása

Elsőként megnézzük a két legfontosabb fertilitási mutató, a befejezett és a teljes termékenységi arányszám (BTA, TTA).⁶ 1960-tól számított alakulását, az előbbiét 2011-ig, az utóbbiét 2022-ig, összevetve azokat az első gyermek születésekor betöltött női életkorgrafikonjával. Annak érdekében, hogy az

adatok minél inkább csak az aktuális gyermekvállalási normákat tükrözzék, a befejezett termékenységet az adott népszámlálás időpontjában 50–59 éves, vagyis termékeny életciklusukat csupán 1–10 évvel korábban lezárt nőkre számítottam ki.

1. ábra: A teljes termékenységi arányszám, az 50–59 éves nők befejezett termékenységi arányszáma, valamint az anyáknak az első gyermek születésekor betöltött átlagéletkora 1960–2022 között - Forrás: KSH STADAT, Klinger (2001). Saját szerkesztés.

Megjegyzés: A BTA esetében az 1960, 1970, 1980, 1990, 2001 és 2011 közötti évekre, az anyáknak az első gyermek születésekor betöltött átlagéletkora esetében pedig az 1960, 1980, 1990 és 2001 közötti évekre lineáris becsléssel számolva.

⁵Nincs szó fordított oksági kapcsolatról akkor, ha nem a várandósság, hanem a családtámogatás lehetősége ösztönzi a fiatalok házasságkötését, ugyanakkor kérdés, hogy ilyen esetekben – szociológiai értelemben – mennyire beszélhetünk a család státus és a gyermekvállalás kapcsolatáról.

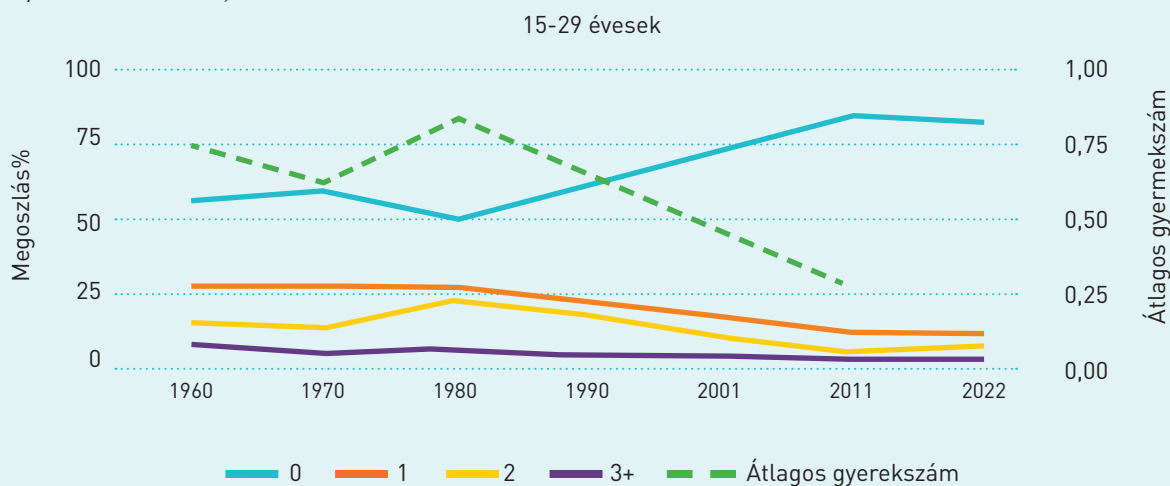
⁶A különbségről ld. a Betekintőt jelen tanulmány elején.

A két termékenységi mutató értékeinek alakulása egyaránt csökkenési trendet tükröz, ugyanakkor a TTA csak a hetvenes évek közepének babyboom-ja idején haladja meg a BTA-t, míg a kilencvenes években gyorsan növekvő különbség, a termékeny életkorú nők halasztó magatartására utal. A BTA értékei azt mutatják, hogy az uralkodó minta már fél évszázada a kétgyermekes családmóddal, teljes képet azonban erről csak a 2022-es érték ismeretében kaphattunk volna. Ami az anya első szüléskor betöltött életkorát illeti, ez a rendszerváltástól kezdett el drasztikusan és napjainkig tartósan növekedni.⁷

Az anya első gyermek születésekor betöltött átlagéletkora és a két termékenységi mutató közötti kapcsolat jól ismert: a gyermekvállalás elhalasztása érzékenyen hat a TTA aktuális értékeire, ugyanakkor hosszú távon a halasztás biológiai

következménye – a gyermekvállalásra szánható éveknek, valamint a sikeres fogantatás esélyeinek a csökkenése – a vállalható gyermekek végleges számát is korlátozza, ami előbb-utóbb a BTA értékeiben is megmutatkozik, dacára annak, hogy a magyar társadalmat évtizedek óta kedvező, a reprodukciós érték irányába mutató gyermekvállalási attitűdök és tervek jellemzik (Spéder-Kapitány, 2007; Kopp Mária Intézet, 2019). Az alábbi három diagramon (2–4. ábra) a jelen tanulmány fókuszában álló mutatónak, az élveszületés-szám szerinti női csoport-megoszlási arányoknak az 1960–2022 közötti alakulása látható, minden egyes ábrán a fent említett három női korcsoport egyikére vetítve, kiegészítve az adott korcsoportra jellemző – a népszámlálási adatok révén ismert – átlagos gyermekszám grafikonjával.

2. ábra: A 15–29 éves nők megoszlása az élveszületések száma szerint 1960–2022 között - Forrás: KSH – Népszámlálás 2011, Népszámlálás 2022. Saját számítás.

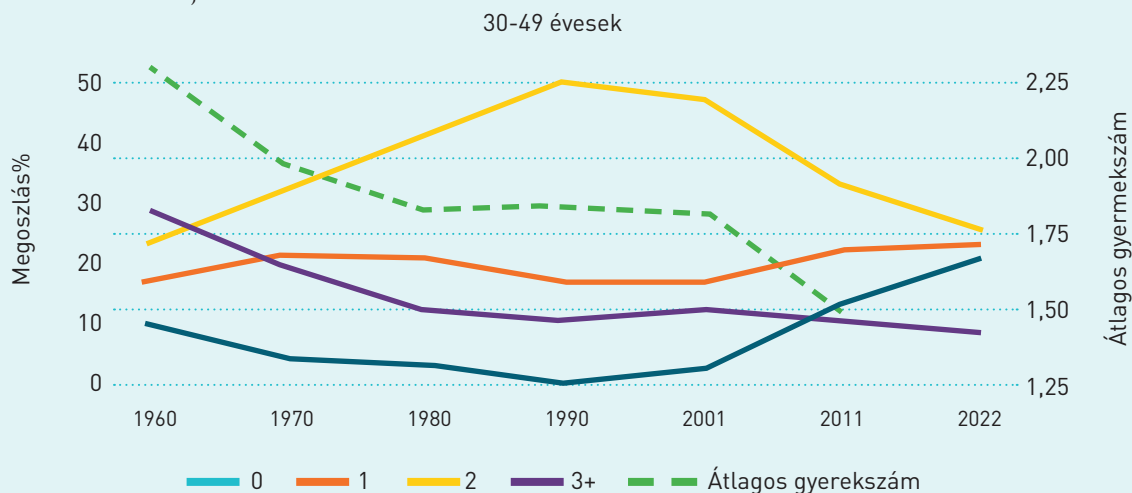
A 15–29 éves korcsoporton belül a gyermektelenek 1980-ig még csak csekély többséget alkottak, mára azonban domináns csoporttá váltak. A jelenlegi – egyetemi továbbtanuláson és karrier-aspirációkon alapuló – általános női életpályamodell, s a gyermekvállalási életkor jórészt ebből adódó kitolódása ismeretében mindez érthető fejlemény. Ami a szülésen már átesett nők megoszlását illeti, jól látható, hogy a korábban laza

nyalábot alkotó grafikonok – a gyermektelenek dominanciájának erősödésével – egyre szorosabban futnak egymás mellett.

Figyelemre méltó még a gyermektelen nők arányának és a korcsoportos átlagos gyermekszám értékeinek egymással ellentétes irányú, tükröképszerű alakulása – ami azt jelenti, hogy a 15–29 évesek termékenységi trendjét elsősorban a gyermektelenségi szint alakulása határozza meg.

⁷Mivel az első gyermek születésekor betöltött anyai életkor 1960-as és 1980-as értéke azonos (22,9), a lineáris becslés erre a két évtizedre az éves értékek változatlanóságát jelenti.

3. ábra: A 30–49 éves nők megoszlása az élveszületések száma szerint 1960–2022 között - Forrás: KSH – Népszámlálás 2011, Népszámlálás 2022. Saját számítás.

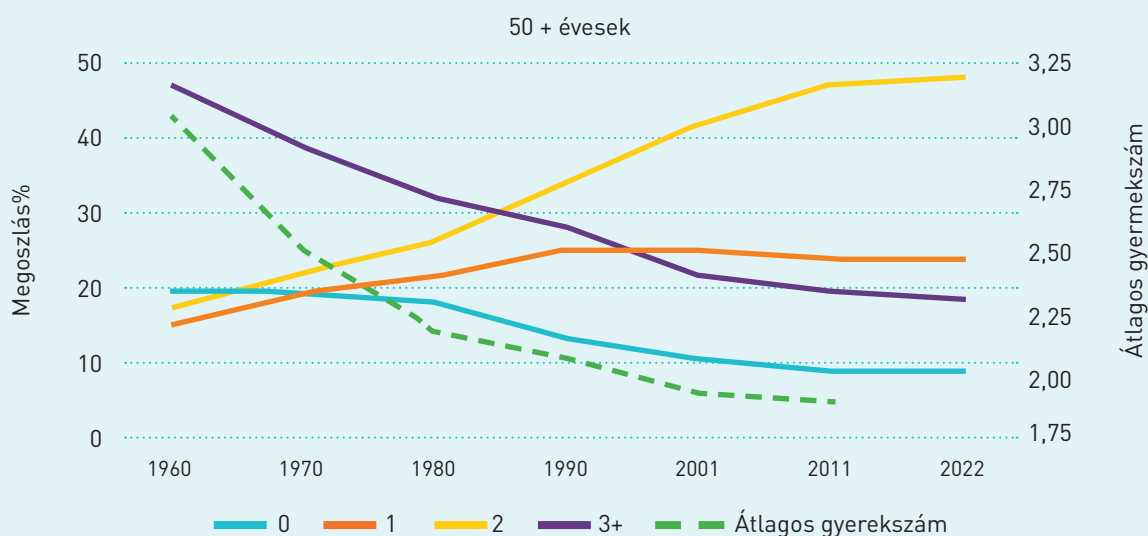

Vizsgálódásaink szempontjából a 30–49 évesek elsősorban abban különböznek a 15–29 évesektől, hogy nemcsak biológiai, hanem szociológiai értelemben is szülőképeskorúaknak tekinthetjük őket. Ezt a korcsoportra jellemző átlagos gyermekszám-értékek is megerősítik: 1960-ban még képesek voltak biztosítani a hazai népesség reprodukcióját, s egészen 2001-ig 1,85 körüli vagy ennél magasabb gyermekszámot produkáltak.

Ugyanakkor ez az átlagos gyermekszám közben, két évtizedes stagnálást leszámítva, trendszerűen csökkent, aminek hajtómotorja egyrészt a 3 vagy annál több élveszületési csoport számarányának

lassú, de biztos csökkenése, másrészt az eleinte periférikus jelenségnek számító, sőt a rendszerváltásig még némi visszaszorulást is felmutató gyermektelenség gyors és tömeges elterjedése – legalábbis ebben az életszakaszban – a millennium után. Szinte végig a kétgyermekes modellé a dominancia, amelyet eleinte a többgyermekesek aránycsökkenése növelt, majd a gyermektelenek aránynövekedése erodált, napjainkra viszont ez a több évtizedre visszamenő norma gyakorlatilag a gyermektelen, illetve egygyermekes mintával lett egyenértékű az érintett korcsoportban.

4. ábra: Az 50 éves és idősebb nők megoszlása az élveszületések száma szerint 1960–2022 között - Forrás: KSH – Népszámlálás 2011, Népszámlálás 2022. Saját számítás.

Az 50 éves és idősebbek, vagyis befejezett termékenységi női korcsoport esetében már tisztán csak a mennyiségi faktor érvényesül, adataik nélkülözik a gyermekvállalás elhalasztásából adódó hatást, így a gyermekvállalási normák alakulása (már amennyiben normák alatt a gyermekszámot, s nem az időzítést értjük) itt figyelhető meg a leghitelesebben. A diagram megerősíti az 1. ábrán látottakat, miszerint a többgyermekes családmoddelt a kétgyermekes váltotta fel, ám itt a gyermektelenek aránya – a 30–49 éves korcsoportban tapasztalattal szemben – végig monoton csökkenést mutat. Ez arra utal, hogy a gyermektelenségi arány előzőleg látott emelkedése mögött valójában az első szülés folyamatos halasztása áll.

Ugyanakkor látnunk kell azt is, hogy az 50 éves és idősebb korcsoportban az élveszületési számok kedvezőbb megoszlásában a halasztási hatás hiánya mellett az idősebb évjáratok magasabb gyermekvállalási hajlandósága is szerepet játszik. Ennek illusztrálására az alábbi táblázatban összevettem egymással az 50–59 évesek és a teljes 50 éves és idősebb korcsoport befejezett termékenységi arányszámait.

2. táblázat: Befejezett termékenységi arányszámok az 50–59 és az 50 éves és idősebb nők körében 1960–2011 között

	50–59 éves	50 éves és idősebb
1960	2,67	3,05
1970	2,26	2,49
1980	2,03	2,18
1990	1,92	2,06
2001	1,88	1,92
2011	1,93	1,89

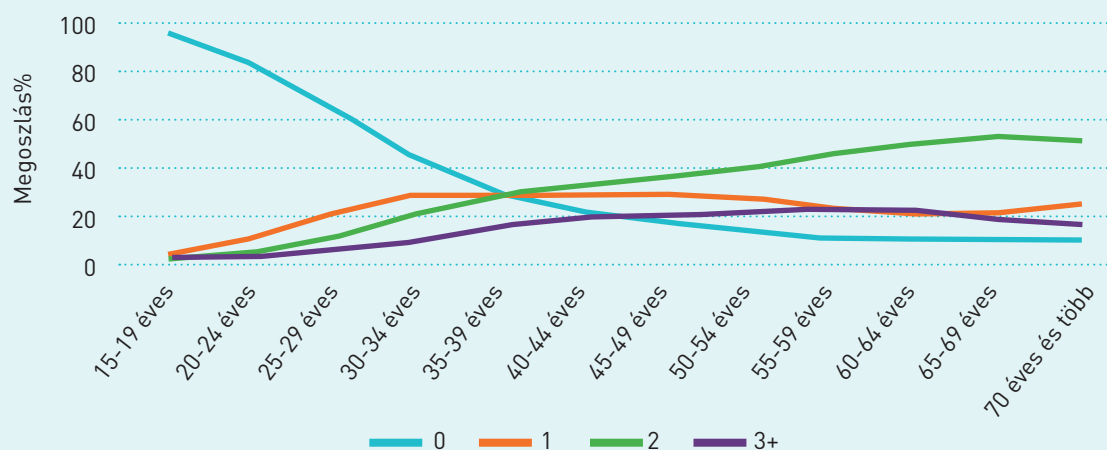
Mint láthatjuk, az 50–59 éveseknél a BTA már az 1980-as census idején elérte a 2 körüli értéket, míg a teljes 50 éves és idősebb korcsoportban ez csak tíz évvel később detektálható. Ugyanakkor a két életkorcsoport közötti olló folyamatosan zárul, sőt 2011-ben az 50–59 évesek termékenysége meg is haladta a teljes 50 éves és idősebb korosztályét. Ennek egyik oka, hogy az előbbi csoportban némileg még nőtt is a kétezres években a befejezett termékenység, a másik, dominánsabb ok azonban a magasabb BTA-val jellemezhető kohorszok időközbeni elhalálózása.

Élveszületés-számok szerinti megoszlás az egyes társadalmi csoportokban

Az alábbiakban, ezúttal már csak a 2022-es census eredményeire fókuszálva, a népszámlálási adatbázisban elérhető társadalmi jellemzők szerint, ötéves korcsoportokra bontva is megnézzük az

élveszületési csoportok aránymegoszlását. Először azonban – viszonyítási alap gyanánt – a teljes felnőtt női népességre vonatkozóan is áttekintjük ezeknek az értékeknek az alakulását.

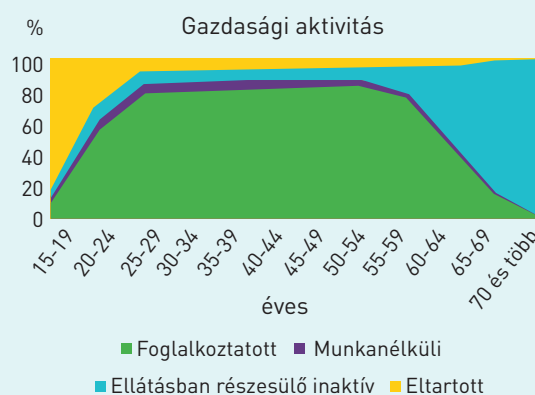
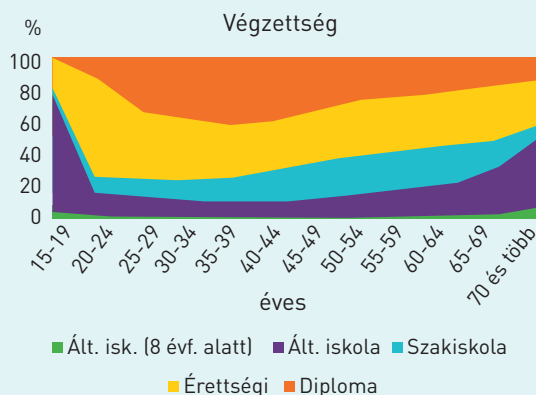
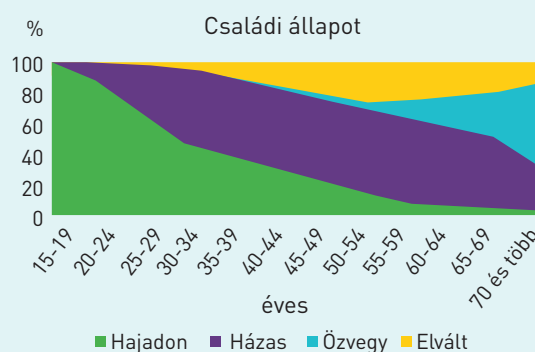
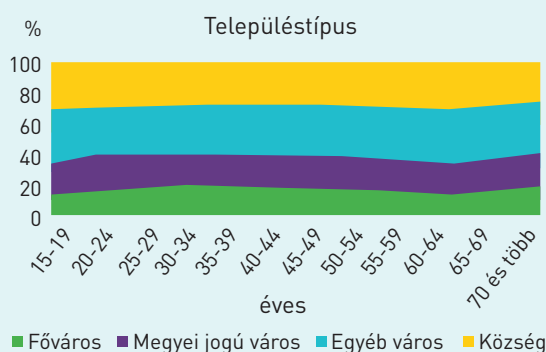
5. ábra: A 15 éves és idősebb nők megoszlása ötéves korcsoportokban az élveszületések száma szerint 2022-ben.
Forrás: KSH – Népszámlálás 2022. Saját számítás.

Mint látható, a jelenlegi Magyarországon a gyermekvállalási hajlandóság a tinédzserkorúak körében gyakorlatilag mérhetetlen, s még a 20–24 éveseknél is elhanyagolható mértékű. A 35–39 éves korcsoport az, ahol található a 0, 1 és 2 elveszületést maguk mögött tudó nők aránya (csoportonként 28-29%-ot képviselve), míg a többgyermekesek kisebbséget alkotnak. Első látásra különösnek tűnhet, hogy az idősebb korcsoportoknál növekszik az egyetlen, és csökken a három vagy több elveszületéssel bíró nők aránya, miközben a retrospektív termékeny-

ségi adatok a gyermekvállalási hajlandóság életkor szerinti növekedéséről tanúskodnak. A jelenleg vélhetően a sokgyermekes nők jelentős hányadának az átlagosnál rövidebb élettartamára vezethető vissza.⁸ Az alábbiakban a lakóhely szerinti településtípus, a családi állapot, a végzettség és a gazdasági aktivitás szerint kategorizált csoportokban tekintem át a nők elveszületés-szám szerinti megoszlását – előtte azonban nézzük meg, hogy ezek a csoportok milyen arányban oszlanak meg a felnőtt női korcsoportok körében.

6–9. ábra: A 15 éves és idősebb nők százalékos megoszlása öt éves korcsoportokban a vizsgált társadalmi jellemzők attribútumai szerint, 2022 - Forrás: KSH – Népszámlálás 2022. Saját szerkesztés.

⁸Ismert tény például a cigányság átlag feletti gyermekvállalási kedve, illetve átlag alatti élettartama (KSH – Népszámlálás 2011; Bálint, 2022; Szabó–Spéder, 2022). Elképzelhető, hogy e két tényező együttes következményeként csökken az idősebb korcsoportokban a 3 vagy több elveszületéssel bíró nők aránya.

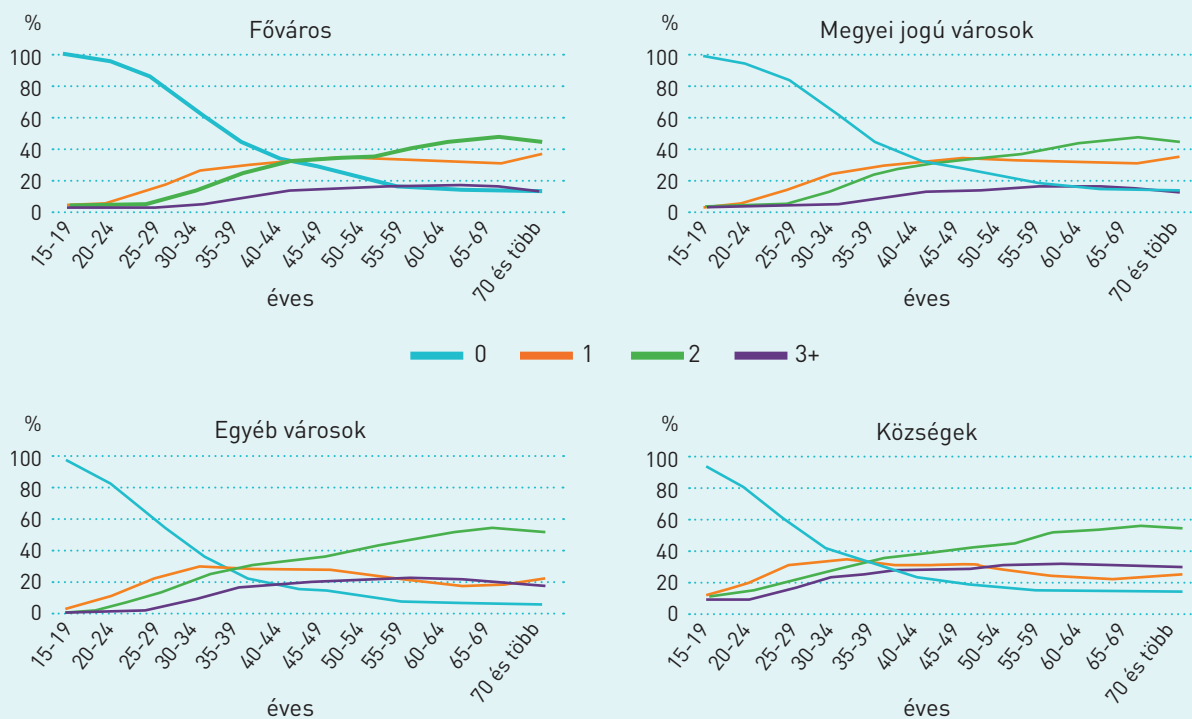
Az ábrákon látható mintázatok a csoportarányokat és azok életkor szerinti változását tekintve egyaránt rendkívül eltérőek, összefüggésben azzal, hogy a „csoporttagság” mennyire életeseményfüggő, illetve hogyan befolyásolják a megoszlási arányokat az olyan makrotársadalmi folyamatok, mint a felsőoktatás tömegesedése vagy a házassággal kapcsolatos attitűdváltozások. A legstabilabb értékeket a településtípus szerinti megoszlásoknál láthatjuk, míg a végzettség szerinti arányszámokat a harmincas életévekig a tanulási folyamat életesemény jellege, a későbbi korcsoportoknál viszont

már a végzettségi szintek eltérő megoszlásai befolyásolják (ennek tudható be, hogy a legalacsonyabb végzettségűek kicsiny csoportja a grafikon idősíkjának végén újra láthatóvá válik).

A családi állapotra és a gazdasági aktivitásra vonatkozó korcsoportos arányértékeknél még inkább meghatározó az életesemény-jelleg. Az aktivitási csoportok diagramján jól látszik, hogy az eltartottak nagyrészt diákkorúakat, az ellátásban részesülő inaktívak pedig többnyire nyugdíjasokat foglalnak magukba.

Településtípus

10–13. ábra: Az egyes településtípusokban élő 15 éves és idősebb nők százalékos megoszlása öt éves korcsoportokban az élveszületések száma szerint, 2022 - Forrás: KSH – Népszámlálás 2022. Saját számítás.

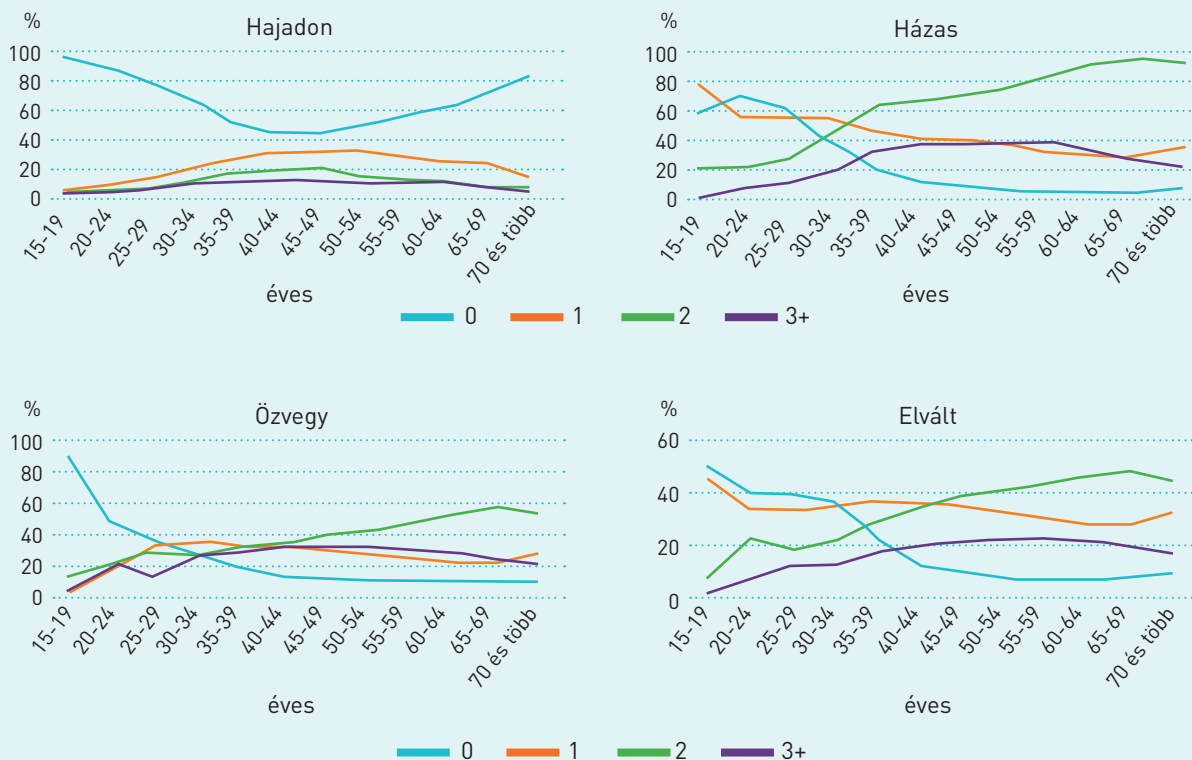
Az ábrákat összehasonlítva az alábbi megállapításokat tehetjük:

- Lényegileg mind a négy településtípus megoszlási adatai az országos mintázatot követik, strukturális szempontból nem látni a gyermekvállalási hajlandóság tekintetében csoportközi különbségeket. Különösen a főváros és a megyei jogú városok esetében szembetűnő a hasonlóság.

- Jelentős eltérések figyelhetők meg ugyanakkor az egyes gyermekszám-modellek korcsoport szerinti dominanciáját illetően. Eltérően az országos átlagtól, a fővárosban a 35–39, sőt még a 40–44 éves nőknél is relatív többséget képeznek a gyermektelenek (43% és 31%), míg az egyéb városokban és a községekben a 30–34 évesek a legidősebb női korcsoport, amelyről ezt még elmondhatjuk (39%-os, illetve 33%-os arányban).

Családi állapot

14–17. ábra: A különböző családi állapotú 15 éves és idősebb nők százalékos megoszlása öt éves korcsoportokban az élveszületések száma szerint, 2022 - Forrás: KSH – Népszámlálás 2022. Saját számítás.

A településtípusokkal ellentétben a családstatuszoknál a mintázatok szinte üdítő heterogenitást tapasztalhatjuk, az eltérés különösen a hajadonoknál szembeötlő. Az ábrák kapcsán megfogalmazható főbb észrevételek:

- A legfeltűnőbb sajátosság a gyermektelen, hajadon nők U-alakú görbéje, ami természetesen nem a grafikon kezdeti esése, hanem annak 50 éves kortól kezdődő növekedése miatt érdekes. A jelenség a házasságon kívül született gyermekek arányának nyolcvanas évektől kezdődő megugráására (Eurostat Database; Kamarás, 1998) vezethető vissza.

- A házások legfiatalabb korcsoportjánál nem a 0, hanem az 1 élveszületéssel bíró nők aránya a legmagasabb. Ennek oka, mint arról már szó esett, valószínűleg a nem tervezett várandósság,

amelyet az érintett pár házasságkötéssel legitímált, vagy a házások gyermekvállalását jutalmazó családtámogatások ösztönző szerepe. Lényegében hasonló a helyzet az elváltak esetében is, akik – mint a „valaha házások” egyik alcsoportja – e tekintetben a férjezettekével megegyező mintázatot produkálnak. Tegyük ugyanakkor hozzá, hogy a 15–19 éves korcsoporton belül a házások aránya igen alacsony (7 ezrelék), az elváltaké pedig gyakorlatilag értékelhetetlen (KSH – Népszámlálás 2022).

- A férjezetteknél a kétgyermekes modell már a harmincas életévek második felében dominánsá válik, míg az özvegyek és az elváltak esetében ez csak tíz évvel később, a hajadonoknál pedig sosem következik be. (A dominanciát jelző érték a három csoportnál gyakorlatilag azonos, 36–38%).⁹

⁹Bonyolítja a családstatusz és a gyermekvállalási hajlandóság kapcsolatát a jelen tanulmányban nem vizsgált, ún. union commitment effect néven ismert hatás, amelynek lényege, hogy a válás után létesített párkapcsolatokban megnő az új gyermek vállalásának valószínűsége, függetlenül a nő vagy a férfi addigi gyermekszámától (Vikat et al., 1999).

Végzettség

A közép-, és főleg a felsőfokú oktatásban végbement létszámexpanszió miatt, a női népesség végzettségi szint szerinti összetétele a később születettek felé haladva, egyre inkább a magasabb szintek javára tolódik el. Ennek egyik következménye az egyes iskolázottsági kategóriák szociológiai értelemben vett jelentésmódosulása: az idősebbek köré-

ben még gyakorinak számító végzettségi szintek a fiatalok körében már atipikusnak számítanak, és ugyanez fordítva is igaz. Napjainkban például egy 30 és egy 70 éves, egyaránt nyolc általános iskolai osztályt végzett nő lényegesen eltérő társadalmi státuszt képvisel a saját korosztályán belül.

18–22. ábra: A különböző iskolai végzettségű 15 éves és idősebb nők százalékos megoszlása öt éves korcsoportokban az élveszületések száma szerint, 2022 - Forrás: KSH – Népszámlálás 2022. Saját számítás.

• A csoportközi hasonlóságok itt kimerülnek annyiban, hogy minden kategóriában az „elvárható” 100%-közeli szintről indul a gyermektelenek diagramja, ennek esése azonban – a gyermekvállalás nagyobb mértékű halasztásának eredményeként – enyhébb az érettségizettek és a diplomások körében. (Az utóbbiaknál csak azért nem laposabb a kezdeti szakasz, mert ott a vízszintes tengely számozása nem a 15–19, hanem a 20–24 éveseknél kezdődik.)

- A legalacsonyabb végzettségűeknél már 25–29 éves kortól a sokgyermekes minta dominál, még hozzá abszolút többséget közelítő arányban és egyenletesen szinte a teljes életcikluson át, miközben a szakiskolát végzett, érettségizett és diplomás női népességben – akik együttesen a teljes felnőtt női népesség háromnegyedét adják (KSH – Népszámlálás 2022) – idővel a kétgyermekes mintát követők adják a többséget, de csak 40–44 éves kortól és életkor szerint növekvő ütemben.

- A nyolc általános iskolai osztályt végzettek a két típus közötti átmenetet képviselik: náluk a három,

vagy több elveszületéssel jellemezhető nők egy rövidebb korintervallumban, 30–59 év között képeznek többséget. Ez valószínűleg összefügg a képzettségi szintek fentebb említett jelentésváltozásával: az általános iskolai végzettség a mai idősök számára annak idején egyenesen a relatív többséghez tartozást jelentette,¹⁰ s ebből adódhat, hogy ebben a korcsoportban még nem volt kirívó különbség a nyolc osztályt végzettek és a magasabban iskolázottak demográfiai magatartása között. A másik lehetséges magyarázat a sokgyermekes nők egy részének már említett rövidebb élettartama.

Gazdasági aktivitás

A diákok, a gyermekgondozási ellátásban részesülők és a nyugdíjasok kapcsán már szó esett a gazdasági aktivitási csoportokról. A népszámlálási adatbázisban az aktivitásra vonatkozó besorolási szintek az alábbiak szerint épülnek fel:

1. Foglalkoztatottak alcsoportjai:
 - aktív keresők;
 - gyermekgondozási ellátás mellett dolgozók;
 - nyugdíj és járadék mellett dolgozók.
2. Ellátásban részesülő inaktívak alcsoportjai:
 - gyermekgondozási ellátásban részesülők;
 - saját vagy hozzátartozói jogú öregségi nyugdíja sok, illetve járadékosok;

- rokkantsági, rehabilitációs vagy egyéb egészségkárosodási ellátásban részesülők;
- egyéb ellátásban részesülő inaktívak.

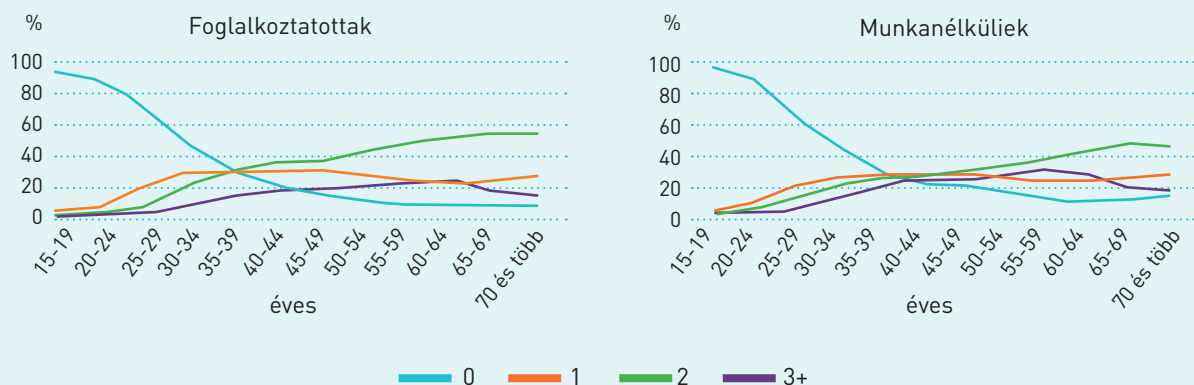
3. Eltartottak alcsoportjai:

- nappali tagozatos tanulók;
- egyéb eltartottak.

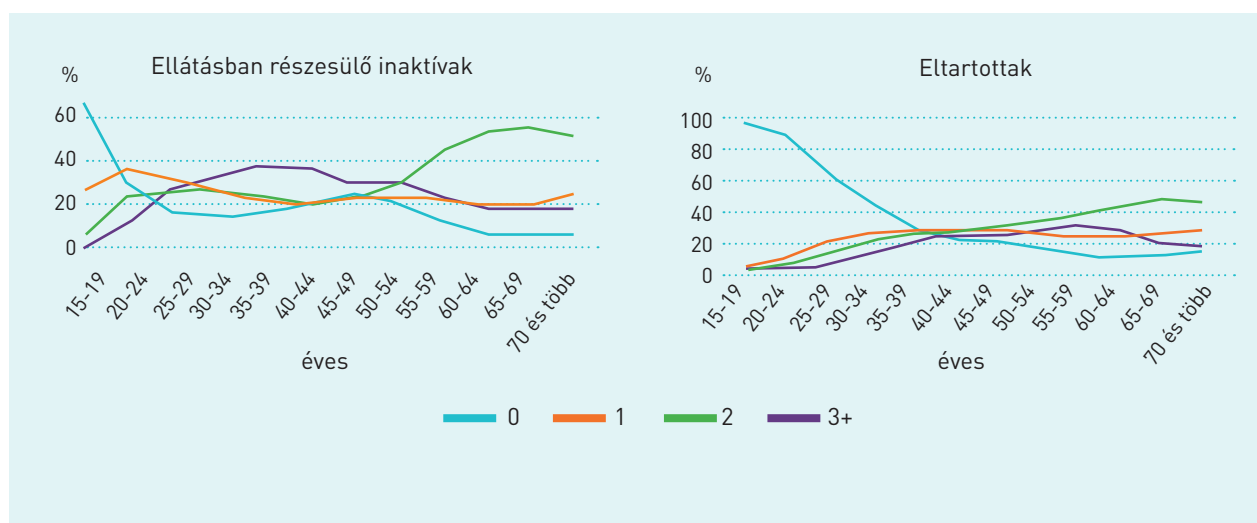
4. Munkanélküliek: nincsenek alcsoportok.

Mint látható, az egyes alcsoportok életkor és egyéb társadalmi jellemzők tekintetében lényegesen eltérő – adott esetben a gyermekvállalási hajlandóság tekintetében is komoly relevanciát hordozó – sajátosságokkal bírnak.

23–26. ábra: A különböző gazdasági aktivitási csoportba tartozó 15 éves és idősebb nők százalékos megoszlása öt éves korcsoportokban az elveszületések száma szerint, 2022 - Forrás: KSH – Népszámlálás 2022. Saját számítás.

¹⁰ A 70 éves és idősebb női korcsoport 42%-ának a nyolc általános iskolai osztály a legmagasabb végzettsége, miközben a harmincas női korosztályban ez az arány már csak 11% (KSH – Népszámlálás 2022).

A csoportmegoszlási mintázatok egyedül az ellátásban részesülő inaktívák esetében mutatnak markáns különbségeket. Mint szó volt róla, esetükben a társadalmi hovatartozás és a gyermekvállalási hajlandóság kapcsolatát irrelevánsnak tekintem, így a diagramjuk sajátosságait is érdemes távolságtartással szemlélni. Az a tény például, hogy körükben 15–19 évesen – szemben a többi aktívítási csoportra ilyenkor jellemző 1–5%-os, illetve az országos 3%-os értékkel – már 34% a szülésen átesettek aránya (KSH – Népszámlálás 2022), vagy az, hogy körükben a húszas éveik második felétől

50 éves korukig a nagycsaládos modell a domináns, csupán annak a következménye, hogy az inaktívák ezen korcsoportjának jelentős hányada eleve gyermekgondozási ellátotti minőségében szerepel ebben a statisztikában.

Az a tény pedig, hogy megoszlási arányaik 50 éves kor felett normalizálódnak, s a másik három csoportra emlékeztető mintázatot vesznek fel, minden bizonnyal egy jelentős létszámbeli és szociológiai eltérés – konkrétan a nyugdíjas dominancia – következménye.

A társadalmi hovatartozás és a gyermekvállalási hajlandóság kapcsolata

Az alábbiakban megnézzük, hogy a három nagy korcsoporton belül, a vizsgált társadalmi csoportokba tartozó nők körében, milyen arányban oszlanak meg az élveszületési csoportok, s e megoszlási értékek milyen előjellel és mértékben különböznek a megfelelő országos átlagértéktől. Ezek a különbségek mutatják az adott társadalmi jellemzők

és a gyermekvállalási hajlandóság közötti esetleges kapcsolatok irányát és erejét. (Mivel a táblázatokban látható százalékok valójában törtszámok, a különbözések helyenként +1/-1 mértékű eltérést mutatnak a kerekített változatokból következő különbségekhez képest.)

3. táblázat: Az élveszületések alakulása a 15 éves és idősebb nők körében az egyes településtípusokban, adott korcsoportokon belül (zárójelben a vonatkozó országos átlagtól való százalékpontos eltéréssel), 2022 - Forrás: KSH – Népszámlálás 2022. Saját számítás.

	Élveszületések alakulása			100% =
	0	0-1	3+	
15–29 éves				
Országos	82 (0)	93 (0)	2 (0)	759 930
Főváros	91 (+9)	97 (+5)	1 (-2)	141 432
Megyei jogú város	88 (+6)	96 (+3)	1 (-1)	157 487
Egyéb város	80 (-2)	92 (-1)	2 (0)	234 785
Község	74 (-8)	88 (-5)	4 (+2)	226 226
30–49 éves				
Országos	26 (0)	54 (0)	16 (0)	1 374 311
Főváros	40 (+14)	68 (+13)	9 (-7)	271 659
Megyei jogú város	27 (+1)	59 (+4)	12 (-4)	282 056
Egyéb város	22 (-4)	51 (-3)	17 (+1)	435 457
Község	20 (-6)	46 (-9)	23 (+7)	385 139
50 éves és idősebb				
Országos	9 (0)	32 (0)	19 (0)	2 171 072
Főváros	14 (+5)	46 (+14)	12 (-7)	379 420
Megyei jogú város	9 (0)	35 (+2)	15 (-4)	471 733
Egyéb város	7 (-1)	29 (-3)	20 (+1)	707 364
Község	7 (-2)	25 (-7)	25 (+6)	612 555

Bármelyik korcsoportot nézzük, a községekben és az egyéb városokban nagyobb, a megyei jogú városokban és a fővárosban pedig kisebb a gyermekvállalási kedv, ugyanakkor az átlagértékektől való eltérések markánsan csak Budapesten és a községekben érvényesülnek. Fogalmazhatunk tehát úgy is, hogy az urbanizáltság és a gyermekvállalási hajlandóság közötti negatív kapcsolat egyértelmű.

A fővárosban főleg a 30 éves és idősebb, 0–1 születésszámú nők esetében jelentős az eltérés (13–14 százalékpont), ráadásul a 30–49 éves gyermektelenek körében is ennyi a különbség, miközben a megyei jogú városokban hasonló paraméterek esetén ez az érték csak 1 százalékpont. Ezzel szemben a községeket minden korcsoportban a 0–1 élveszületési számú nők átlag alatti, 30 év fölött pedig a nagycsaládos modellt követők átlag feletti aránya jellemzi.

4. táblázat: Az elveszületések alakulása a 15 éves és idősebb nők körében a családi állapot szerint, adott korcsoportokon belül (zárójelben a vonatkozó országos átlagtól való százalékpontos eltéréssel), 2022 - Forrás: KSH – Népszámlálás 2022. Saját számítás.

	Élveszületések alakulása			100% =
	0	0-1	3+	
15–29 éves				
Országos	82 (0)	93 (0)	2 (0)	759 930
Hajadon	91 (+9)	96 (+4)	1 (-1)	634 118
Házass	39 (-43)	75 (-18)	7 (+5)	121 057
Özvegy	41 (-41)	65 (-28)	13 (+10)	274
Elvált	40 (-42)	72 (-21)	10 (+8)	4 481
30–49 éves				
Országos	26 (0)	54 (0)	16 (0)	1 374 311
Hajadon	52 (+26)	77 (+23)	8 (-8)	472 718
Házass	12 (-14)	41 (-13)	20 (+4)	724 128
Özvegy	10 (-16)	38 (-16)	28 (+12)	12 614
Elvált	13 (-13)	48 (-6)	18 (+2)	164 851
50 éves és idősebb				
Országos	9 (0)	32 (0)	19 (0)	2 171 072
Hajadon	60 (+52)	84 (+52)	6 (-13)	136 163
Házass	5 (-4)	26 (-7)	20 (+1)	949 756
Özvegy	5 (-4)	28 (-4)	20 (+1)	660 046
Elvált	6 (-2)	36 (+4)	19 (0)	425 107

Négy fő megállapítást tehetünk a táblázat alapján:

- a hajadonok esetében az országos értékekhez viszonyított különbségek a 0 és a 0–1 oszlopban pozitív, a 3+ oszlopban pedig negatív előjelűek, tehát egyöntetűen az alacsonyabb gyermekvállalási kedv irányába mutatnak;
- a „valaha házass” csoportoknál ugyanennek a fordítottja érvényesül;
- az eltérés mértéke a hajadonoknál a magasabb életkor felé haladva egységesen nő;

• ezzel szemben a „valaha házass” csoportokban az eltérés mértéke a 0 és a 0–1 oszlopban a magasabb életkor felé haladva csökken, míg a 3+ oszlopban a két fiatalabb korcsoportban változatlan, az 50 éves és idősebbeknél pedig jelentéktelenné válik. A családi állapot tehát szintén meghatározza a gyermekvállalás szintjét. Az átlagértékektől való eltérések mértéke egyébként itt lényegesen magasabb, mint a településtípusoknál. A legnagyobb különbségeket az 50 éves és idősebb

korcsoporthoz tartozó hajadonoknál láthatjuk a 0 és a 0–1 elveszületési csoportban, értékük mindkét esetben 52 százalékpont. Szintén megemlíthetnénk még a „valaha házások” 15–29 éves, gyermektelen csoportjainál tapasztalható magas értékeket, esetükben azonban a kapcsolatok irrelevánsak. (Az 50 éves és idősebb elváltaknál enyhe inkoherenciát tapasztalhatunk: a 0 és a 0–1 elveszületési csoportnál ellenkező előjelű az átlagértéktől való eltérés.)

Az, hogy a hajadonoknál a különbözetek abszolút értéke a magasabb életkor felé haladva nő, a felnőtt női lakosságon belüli számarányuk változásának a következménye. Mivel a 15–29 éves nők 83%-a hajadon (KSH – Népszámlálás 2022), érthető, hogy megoszlási arányszámaik ekkor még alig különböznek az országos átlagtól. A „valaha házások” különbözeteinek a korcsoportok értékével ellentétes irányú csökkenése szintén ilyen okra vezethető vissza.

5. táblázat: Az elveszületések alakulása a 15 éves és idősebb nők körében az egyes iskolai végzettségi szinteken, adott korcsoportokon belül (zárójelben a vonatkozó országos átlagtól való százalékpontos eltéréssel), 2022 - Forrás: KSH – Népszámlálás 2022. Saját számítás.

	Élveszületések alakulása			100% =
	0	0-1	3+	
15–29 éves				
Országos	82 (0)	93 (0)	2 (0)	759 930
8 elemi alatt	79 (-3)	87 (-6)	7 (+5)	13 177
Általános iskola	81 (-1)	90 (-2)	4 (+2)	252 519
Szakiskola	57 (-25)	80 (-12)	6 (+4)	57 965
Érettségi	85 (+3)	96 (+3)	1 (-2)	309 865
Diploma	87 (+5)	97 (+4)	0 (-2)	126 404
30–49 éves				
Országos	26 (0)	54 (0)	16 (0)	1 374 311
8 elemi alatt	29 (+3)	42 (-12)	43 (+27)	17 793
Általános iskola	16 (-10)	38 (-17)	37 (+21)	144 434
Szakiskola	17 (-9)	48 (-6)	20 (+4)	221 504
Érettségi	27 (+1)	58 (+4)	12 (-4)	479 433
Diploma	32 (+6)	58 (+4)	11 (-5)	511 147
50 éves és idősebb				
Országos	9 (0)	32 (0)	19 (0)	2 171 072
8 elemi alatt	12 (+3)	29 (-3)	36 (+17)	86 685
Általános iskola	6 (-2)	26 (-6)	26 (+7)	608 304
Szakiskola	6 (-2)	28 (-4)	21 (+2)	359 284
Érettségi	9 (0)	36 (+4)	13 (-6)	698 212
Diploma	13 (+4)	38 (+6)	14 (-5)	418 587

*20–29 éves korcsoportra számítva.

Az iskolai végzettségi szintek esetében a következő főbb jellegzetességek figyelhetők meg:

- Függetlenül az életkortól, az alsó három végzettségi szint esetében nő, a felső kettő esetében pedig

csökken az országos átlaghoz képest a gyermekvállalási hajlandóság, tehát egyértelműen egy negatív kapcsolatról beszélhetünk; igaz, a két idősebb korcsoporton belül a 8 eleminél kevesebbet végzetek

körében inkoherenca figyelhető meg a 0 és a 0–1 éves születési csoport értékei között.

- Bár az oksági összefüggések általánosságban csak az imént említett két nagy végzettségi blokk szintjén figyelhetők meg, egyes esetekben – főleg a 30 évnél idősebb többgyermekes nőknél – a „szomszédos” végzettségi szintek viszonylatában is érvényesül a kapcsolat.

- Az átlagtól való eltérések mértéke itt nem a korcsoportok, hanem a gyermekvállalási hajlandóság

szintje szerint alakul: amennyiben csökkenti azt, mindig gyenge (abszolút értékben 10 százalékpont alatti), ha viszont növeli, akkor vegyes erősségű, tehát magas (abszolút értékben 20 százalékpont feletti) értékek is előfordulnak benne. Ilyen kiugró értéket képviselnek a 15–29 éves, szakiskolát végzett gyermektelenek (-25 százalékpont), valamint a 30–49 éves többgyermekesek általános iskolát végzett, illetve nyolc osztállyal sem rendelkező tagjai (21 és 27 százalékpont).

6. táblázat: Az éves születések alakulása a 15 éves és idősebb nők körében gazdasági aktivitás szerint, adott korcsoportokon belül (zárójelben a vonatkozó országos átlagtól való százalékpontos eltéréssel), 2022 - Forrás: KSH – Népszámlálás 2022. Saját számítás.

	Éveszületések alakulása			100% =
	0	0-1	3+	
15–29 éves				
Országos	82 (0)	93 (0)	2 (0)	759 930
Foglalkoztatott	79 (-3)	93 (0)	2 (-1)	376 041
Munkanélküli	81 (-1)	92 (0)	2 (0)	34 200
E.r. inaktív	30 (-52)	62 (-31)	17 (+14)	46 347
Eltartott	94 (+12)	98 (+5)	1 (-2)	303 342
30–49 éves				
Országos	26 (0)	54 (0)	16 (0)	1 374 311
Foglalkoztatott	26 (0)	55 (+1)	14 (-2)	1 142 936
Munkanélküli	28 (+2)	54 (0)	21 (+5)	49 837
E.r. inaktív	19 (-7)	42 (-12)	34 (+18)	79 723
Eltartott	28 (+2)	54 (0)	19 (+3)	101 815
50 éves és idősebb				
Országos	9 (0)	32 (0)	19 (0)	2 171 072
Foglalkoztatott	9 (+1)	34 (+1)	20 (+1)	724 856
Munkanélküli	12 (+3)	36 (+4)	26 (+7)	28 534
E.r. inaktív	8 (-1)	31 (-1)	18 (-1)	1 326 015
Eltartott	13 (+4)	36 (+3)	24 (+5)	91 667

Mivel az ellátásban részesülő inaktívak (e.r. inaktív) esetében eleve irreleváns kapcsolatot feltételezünk, az 50 éves és idősebeknél pedig a százalékpontos eltérések soronként azonos előjelűek – ami a gyermekvállalási kedv egyidejű csökkenését és növekedését, vagyis inkohereciáját jelenti –, a gazdasági aktivitás és a gyermekvállalási hajlandóság kapcsolata nehezen értelmezhető.

Az egyetlen csoport, amely ez alól kivételt jelent, a 15–29 éves eltartottaké, akiket gyakorlatilag a nappali tagozatos tanulókkal azonosíthatunk. Esetükben azonban a hangsúly nem a százalékpontokon, hanem magukon a százalékokon van, egészen pontosan azokon a szélsőséges megoszlási értékeken, amelyek a (nappali) tanulói és a szülői életforma összeegyeztethetlenségéről tanúskodnak.

Összegzés

A 2022-es népszámlálás élveszületési adatai alapján egyértelmű negatív kapcsolat mutatható ki az urbanizáltság és a gyermekvállalási hajlandóság között, különösen a fővárosban és a községekben. Az életkorukból adódóan befejezett termékenységű budapesti nőknél a gyermektelenek és egygyermekesek aránya 14 százalékponttal magasabb, a többgyermekeseké pedig 7 százalékponttal alacsonyabb az országos átlagnál.

Még erősebb kapcsolatot sikerült feltárni a családi állapot vonatkozásában: a gyermektelenek és a 0–1 élveszületéssel bírók aránya a 30–49 éves hajadonok körében mintegy 25, az 50 éves és idősebb hajadonoknál pedig több mint 50 százalékponttal magasabb az országos átlagértéknél, míg a „valaha férjezetek” esetében fordított kapcsolat figyelhető meg.

Ami az iskolázottság hatását illeti, a három legalacsonyabb végzettségi szintet képviselő nők gyermekvállalási kedve az országos átlagnál lényegesen magasabb (egy-élveszületési kategóriák esetében abszolút értékben 20 százalékpont feletti eltéréssel), az érettségizettek és diplomásoké pedig minden esetben enyhén alacsonyabb (10 százalékpont alatti eltéréssel).

A gazdasági aktivitási csoportok közül a 15–29 éves eltartottnál (76%-uk nappali tagozatos diák) az élveszületési csoportok szélsőséges megoszlása figyelhető meg: 94%-uk gyermektelen, 98%-uk a 0–1 élveszületési csoportba tartozik, és csupán 1%-uk követi a többgyermekes mintát, ami

azt mutatja, hogy az érintettek megítélése szerint a tanulás és a gyermekvállalás nem összeegyeztethető.

Több esetben irrelevánsnak bizonyultak a gyermekvállalási hajlandóságra vonatkozó kapcsolatok. Egyrészt a reprodukív életszakaszukon túli özvegyek és nyugdíjasok döntő többsége, a gyermekvállalás idején még nem a népszámláláskor megjelölt társadalmi csoportba tartozott. Másrészt a fiatal, gyermekes házaspárok és főleg a gyermekgondozási ellátásban részesülő inaktívak esetében, fordított oksági kapcsolat vélelmezhető a társadalmi csoporthoz tartozás és a gyermekvállalás között. Harmadrészt több csoportnál – a gazdasági aktivitási csoportok esetében a teljes 50 éves és idősebbeknél – a gyermekvállalási hajlandóság inkohereciája, vagyis a pozitív és a negatív kapcsolat egyidejűsége tapasztalható.

A jövőben a 2022-es népszámlálás gyermekvállalási statisztikáival foglalkozó kutatásoknak két fő témára érdemes fókuszálnia:

1. Az itt tárgyalt attribútum-csoportok kombinálása (mint pl. „városi diplomás hajadonok” alcsoport létrehozása), majd élveszületési adataik hasonló jellegű elemzése.

2. A társadalmi jellemzők és a gyermekvállalási hajlandóság potenciális kapcsolatainak vármegyei szintű vizsgálata, különös tekintettel a helyi etnikai és vallási sajátosságokból levezethető további következtetésekre.

Felhasznált irodalom

- Bálint Lajos (2022): Kísérlet a roma népesség várható élettartamának meghatározására. *Demográfia*, 65. (2-3), 173–209.
- Bocz János – Antal István (2020): A termékenység változása országosan és a felzárkózó településeken 2010 és 2019 között. *Kapocs*, 3. (3-4), 61–70.
- Kamarás Ferenc (1998): Házasságon kívüli születések. KSH NKI Kutatási Jelentései, 61. 9–44.
- Klinger András (2001): A késői gyermekvállalás problémái. In: Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkárság – TÁRKI. 134–154.
- Kopp Mária Intézet (2019): A tervezett gyermekek számának alakulása a 2010-es években. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/KINCS_tervezett_gyermekek_szamanak_alakulasa_20190211_v2.pdf
- S. Molnár Edit (1982): Instabil családtervek. *Demográfia*, 25. (2-3), 281–294.

- Spéder Zsolt – Kapitány Balázs (2007): Gyermek: vágyak és tények. Dinamikus termékenységi elemzések. Műhelytanulmányok (2002–2008), 06.
- Szabó Laura – Spéder Zsolt (2022): A roma népesség termékenységének összehasonlító vizsgálata négy kelet-közép-európai országban. Demográfia, 65. (2-3), 115–152.
- Vikat, Andres, Elizabeth Thomson, & Jan M. Hoem (1999): Stepfamily fertility in contemporary Sweden: The impact of childbearing before the current union. Population studies, 53. (2), 211–225.